

Рецензия

на доц. д-р Росица Градева

по конкурса за получаване на академичната длъжност „професор“
по професионално направление: 2.2. История и археология (История на
арабския свят и исляма), Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
обявен в ДВ, бр. 100 от 15 декември 2017 г.

На обявения конкурс се е явил един кандидат, доц. д-р **Симеон Евстатиев Евстатиев**. Въз основа на проведеното първо заседание на комисията и получената документация смятам, че няма нарушения на процедурата.

Доц. д-р С. Евстатиев е завършил висше образование – специалност Арабистика в ЦИЕК, ФКНФ, Софийски у-т (1994); получил е образователна и научна степен „доктор по история“ (1999). От 2007 г. С. Евстатиев има научното звание „доцент“ с шифър 05.03.04. (Нова и най-нова обща история (История на арабския свят и исляма)), хабилитационен труд на тема *Религия и политика в арабския свят: ислямът и публичната сфера*.

На конкурса доц. д-р Симеон Евстатиев Евстатиев се явява основно с монографията *Салафизмът в Близкия изток и границите на вярата*. София: Издателство Изток-Запад, 2018. Наред с това кандидатът е представил списък от публикации в наши и международни издания, както и цитирания в изследвания на български и чуждестранни учени. Някои от публикациите от последните години имат пряко отношение към труда, с който се явява на конкурса за професура, като напр.: *Taking Charge of Faith: Salafism and the Balkans, Belief and Unbelief in Seventeenth- and Eighteenth- Century Ottoman Empire: The Qaḏīzādeli Movement and its Spread, The Qaḏīzādeli Movement and the Revival of takfir in the Ottoman Age, По въпроса за дефинирането на салафизма и неговите разновидности* и пр.

Наред с длъжността доцент и ръководител на Магистърска програма *Близкоизточни изследвания: Общество и култура на арабския свят*, при специалност *Арабистика*, СУ (от 2006 г.), С. Евстатиев има сериозен принос към научния живот в СУ като основател и ръководител на Университетския център за изследване на религиите (от 2008), член на програмния комитет на специалност *Хebraистика* (от 2015), зам.-председател на ОС на ФКНФ (2007-2011). Международната му преподавателска, изследователска, експертна и организационна дейност е впечатляваща: Adjunct

Associate Professor, Department of Anthropology, Pittsburg University; бил е рецензент на монографии към Princeton University Press и Brill, експерт-оценител към Австрийската програма за академични изследвания и технологии към Австрийската академия на науките и по Седма рамкова програма за научни изследвания към Генерална дирекция Изследвания на ЕК в Брюксел, анонимен рецензент към програма Фулбрайт. С. Евстатиев е печелил престижни международни стипендии - Gerda Henkel Research Associate, ZMO-Berlin, Shelby Cullom Davis Visiting Professor, Princeton University, CAS – Sofia; Andrew Mellon – ARIT-Istanbul, National Science Foundation of the USA. Безспорна оценка на научната му дейност е Ректорската награда за млад учен на СУ, 2002-2003 г. След 2006 г. е изнасял специализирани лекции и е участвал в близо двадесет научни форума в България и извън страната; членува в пет международни професионални организации, като за периода 2004-2012 г. е национален представител на България и представител за ЮИ Европа в UEAI, а от 2004 г. досега е представител на EURAMES за България и ЮИ Европа. Участва активно в научния живот в България и извън страната като ръководител и рецензент на дисертации и член на хабилитационни журита, ръководител и член на научноизследователски проекти в България и в международни екипи, вкл. един финансиран от ФНИ (Религия и публичност: интердисциплинарни подходи); съставител е на колективни трудове и пр. В същото време С. Евстатиев е един от най-компетентните и търсени коментатори по въпросите на идеологическите и политически процеси в Близкия Изток и в сферата на исляма в днешно време.

Монографията, с която доц. д-р Симеон Евстатиев участва в конкурса за получаване на академичната длъжност „професор“, *Салафизмът в Близкия изток и границите на вярата*, представлява естествено продължение на трайното ориентиране на автора към съвременната проблематика, като в същото време отразява солидните му познания за идейния живот в средновековното мюсюлманско общество. Солидната му теоретична подготовка му позволява да проследи в дълбочина *салафизма*, едно от най-дискутираните днес явления в сунизма с оглед на пресечните точки, а понякога и размиването на границите между съвременност и Средновековие, политика и религия, догматика и практика. Авторът започва анализа си с „корените“, т.е. първата половина на 9 в., преминава през османския период и се фокусира върху проявите на явлението в днешно време. В географско отношение трудът изследва процесите в Близкия изток в тесния смисъл на термина, „обозначаващ най-общо териториите между Кайро и

Техеран, както и между Истанбул и Арабия⁴. Фокусът обаче е върху арабския Близък изток и взаимносвързаните исторически процеси, протекли най-вече в Леванта, Египет и Арабския полуостров. Много важен за изследването е компонентът явления и течения, които често са асоциирани със салафизма, но които всъщност не биха могли да бъдат квалифицирани като такива, като напр. османските Кадъзаделии, с което се очертават параметрите на салафизма в неговите времеви и териториални проявления през вековете. Монографията се състои от предговор, три дяла, всеки от които се поделя на по три глави с различен обем, заключение, библиография; обяснена е транслитерацията; трудът е снабден с показалец, съдържание и резюме на английски език, 640 с.

Предговорът (9-16) обосновава актуалността на проучваната тема с нейното присъствие в политическата реторика и медиите, най-често във връзка със засилващия се активизъм на джихадистки групировки, вълната от миграции от последните години и предизвикателствата пред интеграцията на мюсюлманското население в страните от Западна Европа. В същото време салафизмът остава обект най-вече на изследвания от областта на т.нар. terrorism/ security studies, на политологични анализи през призмата на чужди за религиозното явление концепции, понятия, позиции и „интелектуални моди“, в публицистиката. Достатъчно е да си припомним дебата, разrazil се и у нас преди няколко години точно по повод салафизма като идеология. Много често салафизмът се идентифицира с ухабизъм, слага се знак за равенство с тероризъм, насилие, екстремизъм. Некомпетентност при боравенето с терминологията се забелязва на много нива, вкл. и сред научната колегия, което прави подобно фундаментално проучване не само необходимо, но и повече от належащо. В Предговора С. Евстатиев формулира основната цел на труда – „концептуализация на салафизма, като го ситуира в руслото на сунитския ислям през призмата на изследователския проблем за границите между вяра и неверие“, като се опитва да го постави в контекста на историята на исляма и в историческа перспектива.

Дял I, *Въведение. Ислямът и концептуализацията на салафизма* (21-51), съдържа три глави – съответно – *Теория, Идеология, Граници*. В него са разяснени целите, теоретичните основания, някои от основните понятия и методи в контекста на свързаните с темата съвременни научни дебати. Потърсени са корените на салафизма още в Средновековието (с цялата условност на това понятие), когато възникват различни групи, настояващи за очистване на исляма от по-късни наслоения върху

вярата и нейната практика, с връщане към установените по времето на Мохамед и първите поколения мюсюлмани. Уточнено е, че салафитите се отличават от стриктните сунити; вътре в салафитското движение също съществуват различия – напр. между квийетисти и активисти, различните групи прибегват към нееднороден активизъм и различни средства, с които търсят осъществяване на целите си. Всички тези и други различия обаче не са основание да се отрича съществуването на нормативен ислям с обективни граници на легитимност, с които се съобразяват членовете на общността. Тук е въведено и понятието *сунитски спектър*, в което се вписва салафизмът. Като по-конкретни цели на изследването е изведена концептуализацията на салафизма в Близкия Изток през призмата на проблема за границите, от гл.т. на ислямската интелектуална история посредством анализ на конкретни примери и извеждане на корпус от разпознаваеми общи идеи и сходни възгледи за „правилната“ вяра и практика (с. 51).

Ако *Въведението* до голяма степен осигурява теоретичната база и служи като отправна точка на изследването, същинската част е развита в следващите два дяла. Във Втория, *Салафитите в сунитския спектър на исляма* (59-168) салафизмът е въведен чрез вътрешно сунитските разграничения, проследен е генезисът му. Същевременно се прокарва разделителна линия между него и други течения и групировки, които понякога са определяни като салафитски. Обект на изследване в трите глави, включени в този дял, са течения и мислители, които по една или друга причина, са припознавани като салафитски, без всъщност техните представители да изповядват салафитски възгледи в теологията и правото. На основата на възприетите критерии, свързани с теологията и правото, С. Евстатиев провежда разграничителна линия между талибани и салафити, въвежда историческата приемственост между индийските *Ахл-и хадис* („Хора на хадисите“) и техните исторически предшественици – багдадските „хора на хадисите“ от IX в. Тук са открити и някои базисни особености на представите за благочестие в основни и засягащи темата течения в сунизма. Вторият проблемен кръг е квалификацията на истанбулското кадъзаделийско движение от XVIII в. като „салафитско“. Обосновавайки защо това движение не може да бъде определено по този начин, определя възгледите на неговите представители като стриктен ханафизъм. Наистина в по-старата османистична книжнина съществува категоризацията им като салафизъм, но в последно време авторите, които се занимават с проблемите на идеологическия живот в Османската империя през XVI-XVIII в., са по-предпазливи в

категоризирането на кадъзаделиите, Биргиви и съпътстващите сходни течения в османския свят по-скоро като „процес на сунитизация“ и стриктен (османски) ханафизъм. *Мюджеддидизмът* е предмет на нарастващ интерес в турската и международната османистика. Тези процеси в тяхната комплексност и цялост и като конкретни проявления са обект на изследване от Д. Терзиоглу, Т. Крстич, Т. Артан и др. автори. В българската историография обаче напълно отсъства такъв поглед върху османския идеологически живот на централно и провинциално ниво, вкл. и на толкова популярния автор Мехмед Биргиви, чиито трудове *Васиййетнаме* и *ат-Тарика ал-Мухаммадиййа*, присъстват в повечето обществени и дори домашни библиотеки в османския период, и които са сред най-изучаваните трудове по въпросите на вярата от учен от османския свят. Третият кръг въпроси в този дял е свързан с противоречивото квалифициране на ислямските модернисти реформатори от края на XIX в. – първата четвърт на XX в. като салафити. Специално внимание е отделено на Джамал ад-Дин ал-Афгани, Мухаммад Абду и Рашид Рида, като основоположници на модерните мюсюлмански реформи в мюсюлмански свят, които идват да отговорят на натиска от страна на европейската модерност, и заключава, че те и техните последователи търсят при „предците“ най-вече обосновка за възраждането и напредъка на мюсюлманските общества, като съчетават исляма с (някои от) модерните ценности от западен произход (с. 160). Авторът убедително доказва, че тримата мислители не принадлежат към основното русло в салафизма независимо от някои сходни концепции. Корените на салафизма той вижда в идеите на Ибн Ханбал и на „хората на хадисите“, през Ибн Таймийа и неговите последователи, движението на ал-Уахаб, за да се стигне до съвременните салафити. Извън салафизма остават Хасан ал-Банна и *Мюсюлманските братя*, които се ориентират по-скоро към политически активизъм.

В Третия и последен дял, *Салафизъм, вяра и неверие* (с. 169 – 565) С. Евстатиев представя салафизма като теологическа и религиозноправна ориентация в сунитския ислям въз основа на собствените му свидетелства. Първа глава предлага подробна дефиниция и характеристики на течението в областта на теологията и юриспруденцията. Огромен потенциал за мобилизация на мюсюлманите се крие в способността на салафизма да изгради много ясни граници между вяра и неверие (при това включвайки не само неверниците немюсюлмани, но и мнозинството от мюсюлманите, които според тях са се отклонили от „правия път“) и в същото време да постигне висока степен на спойка и обща идентичност в редиците на своите

последователи. Очертани са отличителните черти на салафитите, вкл. и някои „етнографски“, като владееенето и употребата на книжовен арабски език, което е задължително условие за познаването на Корана и Суната, уточнен е и периодът, който обхваща периода на праведните предци, а именно първите три поколения или първите близо 250 г. от историята на исляма. Една от най-важните черти на салафизма е връщането към основите на вярата и изчистването на натрупаните в течение на времето наслоения върху нея. Част от историческия анализ в тази част е съсредоточен около кръг проблеми, анализирани през призмата на личността, възгледите и епохата на Ибн Таймийа. Въпросът за границите е детайлно разработен във връзка с няколко ислямски императива, прокарващи граници между вярата и неверието: учението за вероотстъпничеството и обвинението в неверие (*такфир*), чрез което са въведени и някои линии на приемственост между идеите на Ибн Таймийа и ухабизма. Последната глава от монографията е посветена на границите между вяра и неверие в обществото и политиката. В ислямската история религията и политиката се преплитат тясно, но повечето съвременни салафити не са политически актьори във „формалния“ смисъл. Те не се стремят към властта на всяка цена, голяма част от тях се въздържат от формално политическо, а в повечето случаи и гражданско участие в организации като политически партии, клубове или сдружения; за тях по-важна е борбата им като религиозни и социални реформатори. В края на труда си С. Евстатиев се занимава и с тези течения и групи, които обаче заявяват много активно намерение за политически активизъм – Саудитската Сахуа, която достига връх в своето влияние през 1990те години и което представлява своеобразен египетско-саудитски хибрид и „джихадо-салафитите“ от нашумелите в последните десетилетия Ал-Каида и Ислямска Държава.

Заключението (567-575) обобщава основните параметри на салафизма като движение и идеология.

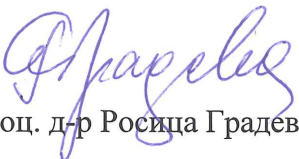
Монографията на С. Евстатиев представлява постижение не само за българската школа в областта на ислямознанието и арабистиката. Авторът уверено навлиза в дебати в световната наука и заема аргументирани и авторитетни позиции по проблеми от историята на ислямската теология и политическа мисъл от Средновековието до наши дни. Безспорен принос на учения е очертаването на сложните взаимовръзки на салафизма с останалите сунитски доктрини и учения в рамките на сунитския спектър и в същото време дълбочинното му проучване на идеологията му през призмата на концепта за вяра и неверие. Основополагаща за труда е категорията *граница* -

границите, поставени от вярата и религиозната идентичност. Изяснени са аспекти от типологията на съвременното салафитско движение, което е исторически анализирано с оглед на дълготрайни процеси и тенденции в историята на исляма. Изследването на С. Евстатиев е с безспорен принос за изясняването на естеството и типологията на салафизма, за дефиницията на салафизма в стриктно терминологичния смисъл на понятието.

Посочените по-горе качества и постижения на С. Евстатиев и безспорните научни качества на предложения от него труд ми дават основание да предложа на почитаемото жури от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ да избере доц. д-р Симеон Евстатиев Евстатиев за **професор** по професионално направление 2.2. История и археология (История на арабския свят и исляма).

9 май 2018 г.

София

доц. д-р Росица Градева